

Rit și ritual funerar în perioada eneoliticului final în zona de nord-vest a Olteniei. Studiu de caz: Ostrovul Corbului

*Ion Tuțulescu*¹

iontutulescu@yahoo.com

Keywords: necropolis, dead, funerary rite and ritual, offerings, eneolithic

Abstract: This study is the result of the research about the end of the Eneolithic period- the early bronze age in the hilly and mountainous Oltenia, extracted from the thesis supported in 2013. In researching the period mentioned above, Ostrovul Corbului holds an important place for the entire area of Oltenia, and not only this area. Although the archeological researches have led to the investigation of small areas, the author of the research states that the local cemetery is part of a great Eneolithic necropolis. By using charts and tables for percentage it can be observed the fact that it was preferred the crouched position on the left side for the dead people, the use of ceramic dishes as a form of offering; keeping some traditions coming from the Neolithic period; the existence of social differentiation, etc.

Istoricul cercetărilor din necropola de la ostrovul Corbului

În urma cercetărilor arheologice coordonate de Petre Roman, între anii 1972-1984 în sectorul vestic al insulei de la ostrovul Corbului, a fost descoperit un cimitir din perioada eneoliticului final.

Primele concluzii trasate în urma cercetării au fost publicate în anul 1989², arheologul Petre Roman, acesta revenind asupra stratigrafiei de aici după șapte ani³.

În anul 2008 cimitirului eneolitic de aici îi este rezervat un spațiu generos în paginile lucrării ”Ostrovul Corbului între km. Fluviali 911-912. Morminte și unele așezări preistorice”⁴, stabiliându-se raporturile cronologice cu alte culturi transilvănene și de la sud de Carpați.

Analiza antropologică și arheozoologică din necropolă este pe larg dezbătută în lucrarea ”Ostrovul Corbului între km fluviali 911-912. Analiză antropologică și arheozoologică.”⁵.

Ostrovul Corbului și implicit cimitirul de aici este prezentat și în lucrarea ”Cultura Sălcuța în Oltenia”, unele morminte fiind atribuite culturii Sălcuța⁶.

Rit și ritual

Deși, nu am încadrat în orizontul torților pastilate mormintele M. 57-59, M. 62-63⁷, menționăm că orientarea este aceeași (E-V, ENE-VSV), pasta vaselor fiind identică cu celelalte piese descoperite pe întregul cimitir.

¹Dr., Arheolog, Șef Secție Istorie, Muzeul Județean ”Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea

²Roman, Opreșcu 1989.

³Roman, 1996.

⁴Roman, Opreșcu 2008, p. 16-106.

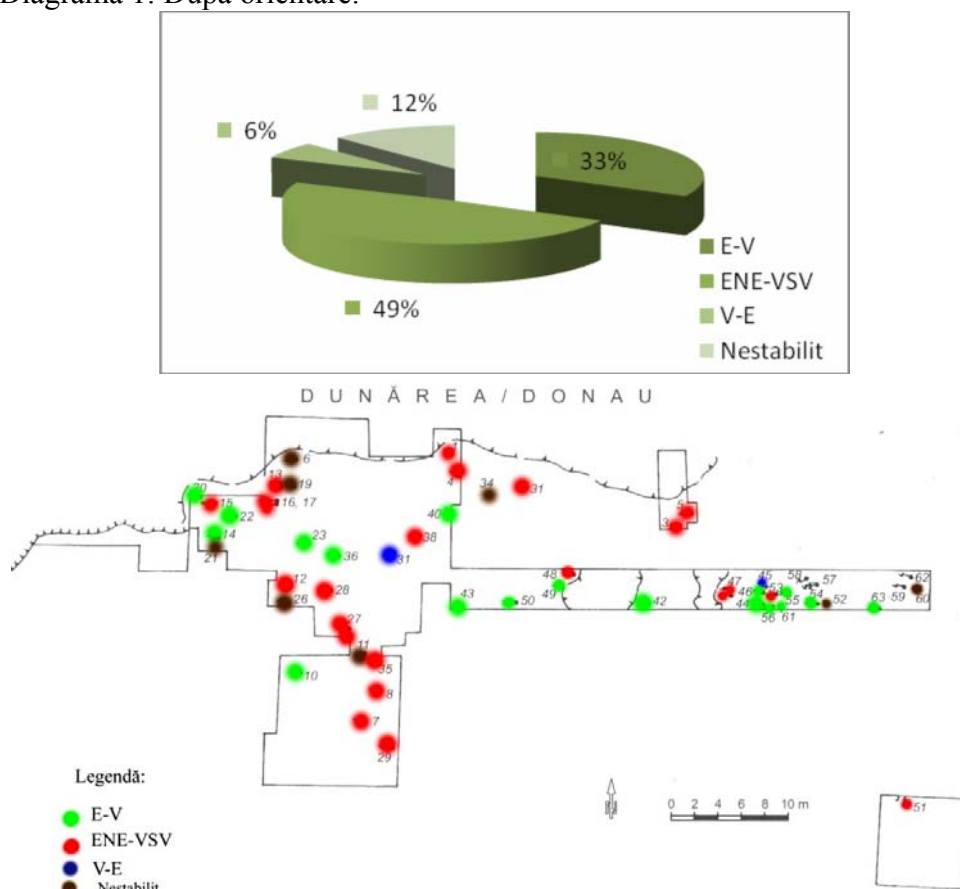
⁵Miu *et alii.*, 2012, p. 30-91.

⁶Pătroi 2015, p. 319-348.

Tabel. 1. Orientare.

Nr. crt	E-V	ENE-VSV	V-E	Nestabilit	Total
1.	16	24	3	6	49

Diagramă 1: După orientare.

Disponerea mormintelor după orientare

Majoritatea mormintelor - orientate E-V, cu o mică deviație ENE-VSV (diagramă, tabel 1), reprezentând un număr de 40 de morminte și având o valoare de 82% din totalitatea cimitirului eneolitic. Într-un număr foarte mic (3 morminte reprezentând 6%) apare dispunerea V-E, fapt ce se deosebește de formatul necropolei. Distruse de apele Dunării sau civilizațiile anterioare, indicăm existența unui număr de 6 morminte, reprezentând 12%, ce nu pot fi adăugate în studiul proporțional necropolei.

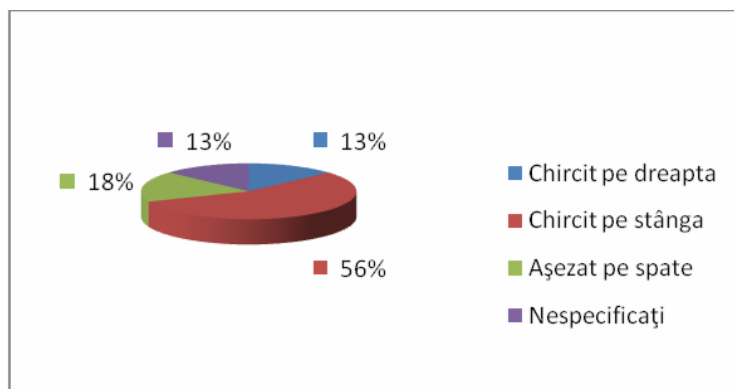
Referitor la necropolele culturii Bodrogkeresztúr, aflăm că majoritatea sunt de dimensiuni foarte mari, în medie de 50 de morminte⁸. Zonele alese ca destinație pentru cimitire în aceeași cultură sunt joase, Ostrovul Corbului nefiind o abatere de la regulă.

Tabel 2. Poziția scheletului

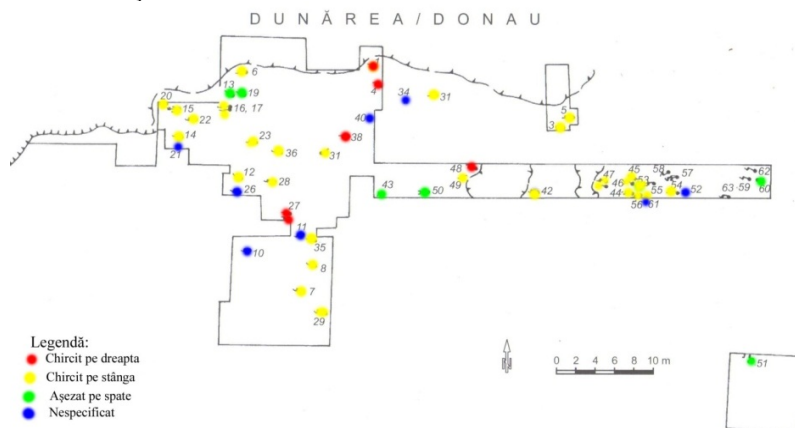
⁷Roman, Opreșcu 1989, p. 24

⁸Patay 1982, p. 87-88 ; Luca 1999, p. 37.

Nr. Crt	Chircit pe dreapta	Chircit pe stânga	Așezat pe spate	Nestabil
1	6	26	6	8

Diagramă 2. Poziția scheletului

Disponerea mormintelor după poziția corpului

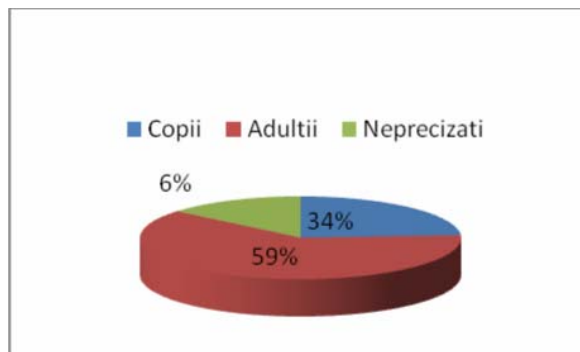
După așezarea defunctului în groapă, observăm predispoziția la chircit pe stânga, procentul de 56% însumând un număr de 26 de morminte. Poziționarea cu diferite culori pe planul general al necropolei deși aceasta nu a fost cercetată în totalitate⁹ ne determină să stabilim dispunerea în grupuri de câte două morminte a celor chirciți pe dreapta sau așezați pe spate. Deși numărul lor este redus (chirciți pe dreapta = 13%; așezat pe spate = 13%), pot fi considerate cazuri aparte de la necropolă.

Din punct de vedere al vârstei celor înmormântați observăm următoarele valori:

Tabel 3.

Nr. crt.	Copii	Adulți	Neprecizați
	17	29	3

⁹ O parte fiind distrusă de Dunăre, iar cea mai mare după opinia noastră se află pe Ostrov.

Diagramă 3.

După vârstă, menționăm o pondere mare a adulților înhumați în cimitirul de la Ostrovul Corbului, numărul fiind de 29 morminte și procentul în necropolă de 59 %.

Referitor la copii numărul este de 17 morminte, reprezentând 34% din total. Dispunerea punctată a acestora pe planul general al săpăturii atestă orientarea în grupuri în interiorul necropolei, zona destinată lor nefiind afectată de înmormântări de adulți. Probabil, dorința de a apăra aceste ființe și după moarte este redată și de faptul că, grupurile de morminte de copii sunt încercuite de cele aparținând adulților. În două studii destinate înmormântărilor de copii din perioada ne-eneolitică, Raluca Kogălniceanu identifică în același cimitir un număr de 18, iar după opinia cercetătoarei la care se adaugă încă două cu semnul întrebării¹⁰.

Interesant este faptul că aproape în totalitate mormintele nu sunt deranjate de altele, posibilitatea de existență a unei forme de delimitare a lor fiind foarte mare. Într-un singur caz, M. 46 de copil secționează pe M. 45 de adult. După opinia lui Dodd-Oprișescu, delimitarea sau indicarea mormintelor de pe Ostrov ar fi fost realizată prin garduri de lemn sau monticul de pământ¹¹.

Gropile. În totalitate, cele al căror contur a fost identificat au colțurile rotunjite¹², rotunjimea datorându-se uneltelor folosite la săparea gropii¹³.

Tabel 4. Forma gropilor

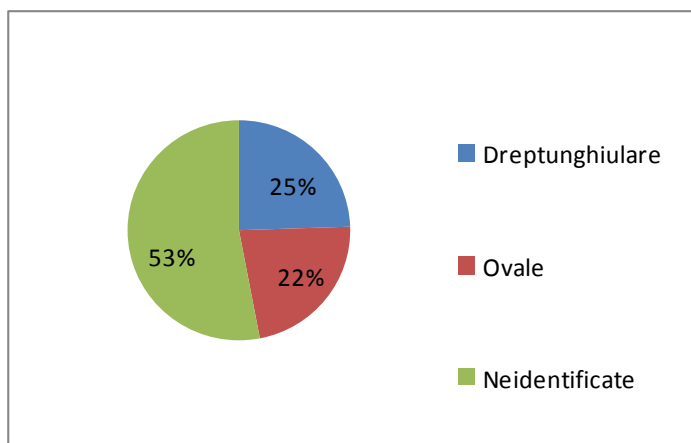
Nr. Crt	Dreptunghiulare	Ovale	Neidentificate
1	12	11	26

¹⁰ Kogălniceanu 2006, p. 195; Kogălniceanu 2008, p. 106.

¹¹ Dodd-Oprișescu 2008, p. 86.

¹² Ne referim la cele dreptunghiulare și ovale.

¹³ Luca 1999, p. 37.

Diagramă. 4. Forma gropilor.

Nu putem stabili o predispoziție la un anumit tip de groapă utilizată în cimitir. De regulă, dimensiunile sunt foarte mici, legate de poziția puternic chirchită a scheletelor, limitele situându-se între : $L = 1,5 \text{ m}$; $l = 0,65 \text{ m}$ ¹⁴.

Din numărul de 49 de morminte ne atrage atenția existența a trei depuneri duble: M.16-17; M. 27; M. 47. În cazul M. 27 avem doi adolescenți, fără inventar, probabil frați, M.16-17 alcătuit dintr-un bărbat și o femeie, ultima fiind în fața acestuia și parțial sub el¹⁵. Opusul lui M.16-17 este M. 47, când în față este amplasat un adolescent iar în spate femeia¹⁶. Cercetătoare Ann Dodd-Oprițescu avansează teoria că la M. 46 și M. 45 s-a dorit ca cel de copil să fie cât mai aproape de adult, existând o posibilă legătură de rudenie¹⁷.

Un aspect aparte legat de procedeul de înmormântare îl reprezintă mormintele notate M. 50, M. 14 și M. 17. La M. 17- infans II¹⁸- autorii investigației subliniază apariția a două perforații în occipital¹⁹; nu credem că poate fi vorba de o mutilare religioasă, cele două „răni” putând surveni în urma unui eveniment dur²⁰.

¹⁴ Dodd-Oprițescu 2008, p. 85.

¹⁵ Dodd-Oprițescu 2008, p. 92.

¹⁶ Dodd-Oprițescu 2008, p. 92.

¹⁷ Dodd-Oprițescu 2008, p. 93.

¹⁸ Miu et alii., 2012, p. 178.

¹⁹ Roman, Oprițescu 1989, p. 14; Roman, Oprițescu 2008, p. 30; Luca 1999, p. 39.

²⁰ Luca 1999, p. 39.

Scheletul lui M. 50 a fost strâns și depus într-o groapă mică, picioarele puternic strânse, cel drept având o poziție anormală, capul, după opinia descoperitorilor îndoit în unghi de 45°²¹.

În categoria mutilărilor ritualice includem M. 14 datorită lipsei în totalitate a craniului²², Ann Dodd-Oprișescu precizând că respectivul a fost decapitat, în mormânt fiind depus doar maxilarul inferior²³.

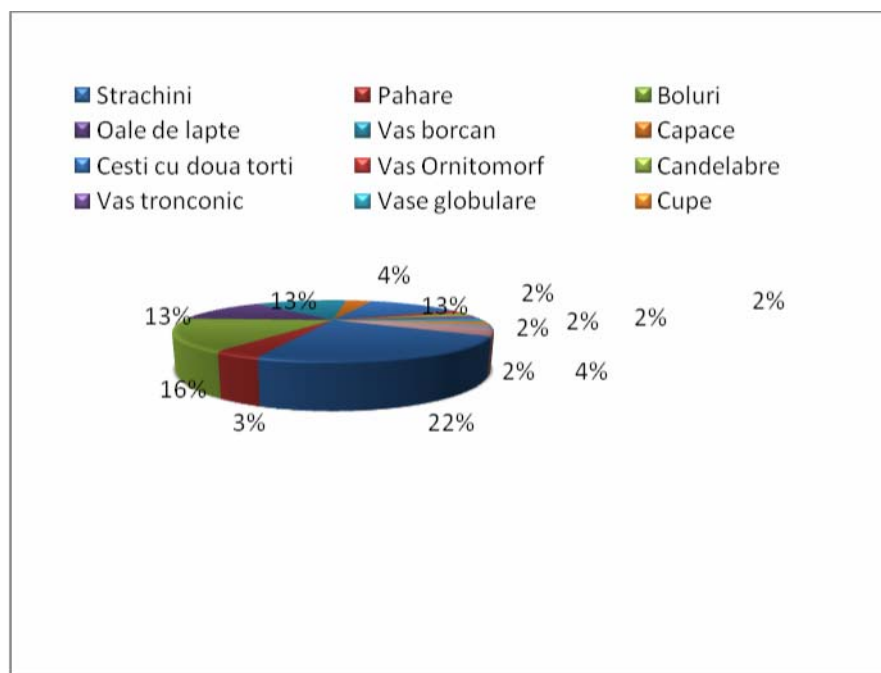
Raportându-ne la înmormântările din aria culturii Bodrogkeresztúr, unde scheletele erau înmormântate după câteva zile de la deces și îndesate în groapă, la Ostrovul Corbului sesizăm un singur caz care poate fi atribuit aceluiași ritual: M. 50.

Ofrande.

În cimitirul eneolitic de la Ostrovul Corbului întâlnim vase ceramice, ofrande alimentare, podoabe (din aur, scoică, cupru) și unelte (silex și obsidiană).

Ceramica. În totalitatea descoperirilor se observă un procedeu interesant de producere a ceramicii; majoritatea sunt produse ad-hoc, arse incomplet, amestecul fiind din nisip cu scoică pisată. Producerea vaselor *ad-hoc* credem că este o dorință a comunității de a preda defunctului obiecte care nu au fost utilizate în viața de zi cu zi, probabil și din ipoteza purității cu care era trimis în lumea de dincolo.

Din cele 54 de vase descoperite în necropolă atestăm următoarele tipuri:

²¹ Roman, Oprișescu 1989, p.21; Roman, Oprișescu 2008, p. 56. O posibilă înmormântare efectuată după o perioadă mai mare de timp, când corpul uman devine rigid.

- pahare: 2
  - boluri: 9
  - străchini: 12
  - oale de lapte: 7
  - vas borcan: 9
  - capace: 2
  - cești cu două torți: 7
  - vas ornitomorf: 1
  - candelabre: 1
  - vas tronconic: 1
  - vas globular: 1
  - cupă: 1
  - ghiveci de flori: 1
  - castroane: 2.
- Diagrama.5 Forma Vaselor.

Disponerea procentuală a vaselor în necropolă ne demonstrează faptul că strachinile sunt cele mai des utilizate la depuneri deținând 21%, urmate de vase borcan cu 16% , oale de lapte și ceștile cu două torți cu 13%.

Grupare de vase.

Majoritate mormintelor dețin ca depunere câte un vas, urmate de cele cu câte trei, două, șapte și patru vase.

Tabel. 5

Nr. crt	Un vas	Două vase	Trei vase	Patru vase	Șapte vase
	11 morminte	5 morminte	7 morminte	1 mormânt	1 mormânt

Disponerea vaselor ceramice în morminte s-a realizat astfel:

- la cap: 18 morminte
- la spate corpului: 1 mormânt
- la picioare: 2 morminte
- la cap și în spatele corpului: 1 mormânt
- fără inventar: 10 morminte
- deranjate: 13 morminte
- la cap, mâini și picioare: 1 mormânt
- nepoziționate: 1 mormânt
- la mâini: 2 morminte

Din punct de vedere procentual al zonei în mormânt a depunerii ceramice, observăm o predispoziție pentru zona capului (37%).

Alături de vase întâlnim unelte (arme?) din silex și obsidiană (2 morminte), aur (M. 22, M. 28), obiecte din cupru

²² Nu a fost distrus de o intervenție ulterioară.

²³ Dodd-Oprișescu 2008, p. 93.

(amuletă? și 25 mărgel), scoică (M. 22 cu 306 mărgel) și ofrande alimentare, ponderea acestora fiind foarte scăzută în raport cu numărul de vase.

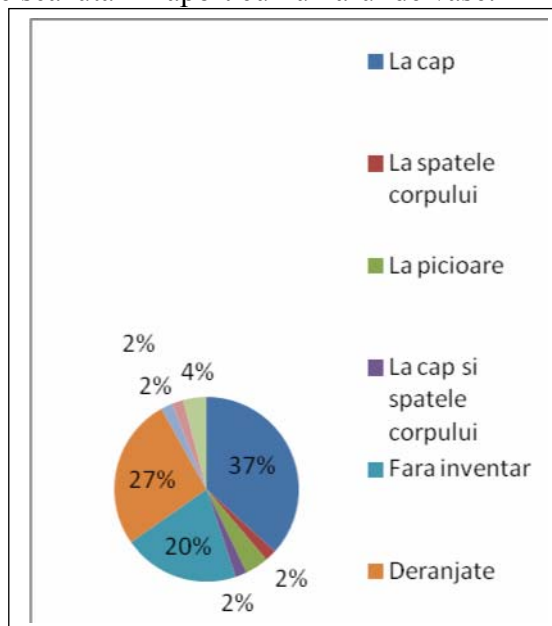

Diagrama.6

Câteva concluzii.

După rit și ritual funerar sesizăm păstrarea tradițiilor eneolitice din zonă: poziția puternic ghemuită (probabil înfășurată) o regăsim în fondul de tip Gumelnița la Goljamo Delcevo²⁴, Grădiștea Ulmilor²⁵, Kubrat, Russe etc.

Cele mai multe descoperiri de morminte cu schelete chircite sau ghemuite pe partea stângă identificăm în fondul complexului Boian-Gumelnița: majoritatea scheletelor de la Grădiștea Ulmilor și Goljamo Delcevo, 4 de la Dridu, 19 de la Kubrat, 21 de la Russe²⁶. Respectiv pentru mormintele cu schelete ghemuite pe partea dreaptă, analogii găsim în necropola Sălcuța de la Gârlești, dar și într-o frecvență foarte mică în necropolele gumelnițene de la Vidra, Cernavodă, Grădiștea Ulmilor, Dridu, Russe, și Kubrat²⁷.

Pentru morminte așezate pe spate, analogii găsim în necropola sălcuțeană de la Drăgănești-Olt²⁸, dar și la Decea Mureșului²⁹.

²⁴ Roman, Opreșcu 1989, p. 24.

²⁵ Pătroi 2010, p. 39.

²⁶ Pătroi 2010, p. 39.

²⁷ Pătroi 2010, p. 39.

²⁸ Nica *et alii.*, 1995, p. 16.

²⁹ Luca 1999, p. 40; Diferența dintre cele de la Ostrovul Corbului și cele de la Decea Mureșului constă în faptul că la ultimile mâinile sunt pe lângă corp și nu îndoite din coate.

În cultura Bodrogkeresztúr, scheletele din morminte sunt chircite sau ghemuite pe dreapta în cazul bărbaților, și pe stânga, în cazul femeilor³⁰. Ca și în cazul orizontului supus studiului nostru, zona aleasă pentru necropole este identică.

Diferența notabilă între Ostrovul Corbului și necropolele de tip Bodrogkeresztúr constă în lipsa unor vase de sorginte Tiszapolgar din cadrul primei: amforele, vasele cu piciorușe, capacele, uneltele și armele de metal³¹.

Disponerea ghemuită a scheletelor în morminte se datorează credințelor vremii, defuncții fiind depuși după o anumită perioadă, după ce dispărea rigiditatea, de cele mai multe ori presați în groapă³² (M. 22, M. 27, M. 35, M. 37, 42, M. 45-46, M. 47, cel mai evident fiind M. 50 și M. 56).

Apariția uneltelor sau armelor litice în două morminte (M. 37, M. 47) le apropie de mediul Bodrogkeresztúr³³ sau de influențe stepice³⁴; probabilitatea ca acestea să aibă un rol ritualic este foarte mare.

Referitor la depunerile de mărgele din scoică, observăm că la grupul Decea Mureșului împodobeau îmbrăcămintea sau brăul³⁵, iar la Ostrovul Corbului acestea au fost descoperite în zona bazinului, la gât, dar și într-un vas.

Depunerea de metal (aramă și aur) reliefează statutul social al defunctului în societatea respectivă; analogii pentru cei trei bumbi de aur găsim în necropolele Bodrogkeresztúr de la Jászladány (2 morminte), Bodrogkeresztúr și Magyarhomorog (câte 4 morminte) și la Basatanya (1 mormânt)³⁶.

Pentru ofrandele ceramice sesizăm aportul fondului balcanic prin ceașca cu două torți, străchinile de sorginte sălcuțeană, vasul ornitomorf etc., cu fondul cultural Bodrogkeresztúr reprezentat mai de seamă de oala de lapte, deși unii cercetători consideră că forma este venită tot pe filieră sudică³⁷.

Abrevieri:

CAANT

Cercetări Arheologice în Aria Nord-Tracă.

București

Drobeta

Drobeta. Turnu Severin

Th. D.

Thraco-Dacica. București

ThPrae

Thracica Praehistorica. Sofia

Bibliografie:

Dodd-Oprîțescu 2008

³⁰ Roman, Oprîțescu 1989, p. 25; Luca 1999, p. 37.

³¹ Roman, Oprîțescu 2008, p. 78.

³² Luca 1999, p. 37; Pătroi 2010, p. 39; Preluând ideea susținută de Patay în 1974, S. A. Luca menționează faptul că rigiditatea corpului uman dispare abia după o perioadă de trei-patru zile, și astfel erau depuși defuncții.

³³ Luca 1999, p. 38.

³⁴ Sălceanu 2008, p. 119.

³⁵ Sălceanu 2008, p. 119.

³⁶ Dodd-Oprîțescu 2008, p. 98.

³⁷ Roman, Oprîțescu 1989, p. 36.

A. Dood-Oprițescu, *Raporturi cronologice între unele culturi eneolitice transilvane și de la sud de Carpați în lumina cercetărilor de la Ostrovul Corbului (perioada până în 1980)*, Roman, Oprițescu, *Ostrovul Corbului între Km. fluviali 911-912. Morminte și unele așezări preistorice*, p. 101-105.

Kogălniceanu 2006

R. Kogălniceanu, *Înmormântări de copii în contexte intramurale și extramurale din neoliticul chalcoliticul României: Problema „interiorului” și „exteriorului”*, Dimensiunea Europeană a Civilizației Eneolitice Est-Carpatice, Iași, p. 191-214.

Kogălniceanu 2008

R. Kogălniceanu, *Child burials in intramural and extramural context from neolithic and chalcolithic of Romania: The problem of „inside” and „outside”*, Babies Reborn: Infants/Childs Burials in Pre- and Protohistory, BAR, p. 101-111.

Luca 1999

S. A. Luca, *Sfârșitul eneoliticului pe teritoriul intracarpatic al României – Cultura Bodrogkeresztúr-*, Alba Iulia.

Miu et alii., 2012

G. Miu, D. Botezatu, Al. Comșa, G. El Susi, *Ostrovul Corbului între km fluviali 911-912. Analiză antropologică și arheozoologică*, București.

Nica et alii., 1995

M. Nica, Cr. Schuster, T. Zorzoliu, *Cercetările arheologice în tell-ul gumelnițeano-sălcuțean de la Drăgănești-Olt, punct „Corboaica”, campaniile din 1993-1994*, CAANT, 1, p. 9-45.

Patay 1982

P. Patay, *Gesellschaftliche Fragen der Kupferzeit der Ungarischen Tiefebene aufgrund der Analysen der Gräberfelder*, ThPrae, 3, p. 86-97.

Pătroi 2010

C. Pătroi, *Manifestări religioase în cadrul culturii eneolitice Sălcuța*, Drobeta, XX, p. 33-52.

Pătroi 2015

C. Pătroi, *Cultura Sălcuța în Oltenia*, Craiova.

Roman 1996

P. Roman, *Ostrovul Corbului, Istoricul cercetărilor. Săpăturile arheologice și stratigrafie, I, I, a*, p. 1-33, (versiune în limba germană, p. 35-65), București.

Roman, Oprițescu 1989

P. Roman, A. Dodd-Oprițescu, *Interferențe etnoculturale, din perioada indo-europenizării, relectate în cimitirul eneolitic de la Ostrovul Corbului*, Th.D, X, 1989, p. 11-38.

Roman, Oprițescu 2008

P. Roman, A. D. Opreșescu, *Ostrovul Corbului între Km. fluviali 911-912. Morminte și unele așezări preistorice*, București.

Sălceanu 2008

I. Sălceanu, *Sălcuța IV-Herculane II-III*, Satu Mare.